

Jiří Stodola

REKONSTRUKTIVNÍ HERMENEUTIKA JAKO OBEČNÁ METODOLOGIE INFORMAČNÍ VĚDY

Abstrakt:

Cílem článku je uvést rekonstruktivní hermeneutiku, která navazuje na dílo italského historika práva a filosofa Emilia Bettiho, do informační vědy. Přijetí rekonstruktivní hermeneutiky není možné bez prověření určitých předpokladů, které činí tento směr jednak přijatelným v obecném smyslu, jednak použitelným právě v informační vědě. Rekonstruktivní hermeneutika vychází z hypotézy, že lidské poznání je objektivní. Prvním předpokladem k jejímu přijetí je tedy přijatelnost vědeckého realismu. Pro uvedení rekonstruktivní hermeneutiky do informační vědy je třeba, aby se prokázalo, že předmětem jejího výzkumu jsou objekty, které plní reprezentační funkci, to znamená, že se informační věda zaměřuje na výzkum znaků a znakových systémů. To je druhá podmínka, která činí rekonstruktivní hermeneutiku přijatelnou pro oblast informační vědy. První kapitola článku se zabývá obecně hermeneutikou, jejími směry a jejich filosofickými předpoklady. Ve druhé kapitole je nejprve provedeno noetické ukotvení realismu a dále je představena korespondenční teorie pravdy Alfreda Tarského obohacená o identitní teorii predikace a vědecký realismus K. R. Poppera. Třetí kapitola je věnována rekonstruktivní hermeneutice, která je propojena s korespondenční teorií pravdy a vědeckým realismem, a je zkoumáno její možné užití na poli informační vědy.

Klíčová slova: *informační věda, metodologie, noetika, lidské poznání, korespondenční teorie pravdy, vědecký realismus, rekonstruktivní hermeneutika, interpretace, Jiří Fuchs, Alfred Tarski, Karl Raymund Popper, Emilio Betti*

Abstract:

The aim of the article is an introduction of reconstructive hermeneutics which follows the work of Emilio Betti, the Italian historian of law and philosopher, into information science. The adoption of reconstructive hermeneutics cannot be provided without looking into some presuppositions which make such type of philosophy accessible as a method in general and plausible as a method for information science in particular. Reconstructive hermeneutics comes from the hypothesis, according to which human knowledge is objective. It means that first presupposition of reconstructive hermeneutics is an acceptability of scientific realism. The introduction of reconstructive hermeneutics into information science is possible, only if the objects of the research in information science perform representative function, it means, only if information science focuses on the research of signs and semiotics systems.

That is the second presupposition, according to which reconstructive hermeneutics is accessible for using in information science. First chapter of the article deals with hermeneutics, its trends and its philosophical fundaments. In the second chapter, the epistemic grounding of realism is provided and correspondence theory of truth and scientific realism is introduced. The third chapter is dedicated to reconstructive hermeneutics which is interconnected with correspondence theory of truth and scientific realism and an usability of reconstructive hermeneutics for information science is checked.

Keywords: *information science, methodology, noetics, human knowledge, correspondence theory of truth, scientific realism, reconstructive hermeneutics, interpretation, Jiří Fuchs, Alfred Tarski, Karl Raymund Popper, Emilio Betti*

1 Úvod

Otázka vědecké metodologie je zejména v humanitních vědách velmi palčivá. Přírodní vědy implicitně trvají na „naivním“ realismu, tedy na tom, že skutečnost reálně existuje nezávisle na poznávajícím subjektu a v lidských silách je ji poznat, ignorují skeptické filosofické koncepce a spokojují se s praktickým úspěchem svých teorií. V humanitních vědách je situace jiná. Pro značnou složitost a mnohvrstevnatost své látky zůstávají závislé na filosofických východiscích, která implicitně stanovují oblast jejich zájmu i metodologii. O tom svědčí fakt, že zatímco v přírodovědě se většinou nerozlišuje mezi teoriemi pocházejících z určitých filosofických stanovisek (nemáme marxistickou fyziku, novotomistickou chemii či postmodernistickou botaniku, tyto vědy jsou prostě implicitně realistické), v humanitních a společenských vědách jsou filosofická východiska daných teorií patrná (existuje humanistická psychologie, pozitivistická historie, marxistická sociologie i postmodernistická teorie kultury).

Závislost na konkrétním filosofickém směru se nemůže vyhnout ani informační vědě, která svým zaměřením patří ke společenským vědám. V různých koncepcích informační vědy můžeme rozeznat směr osvícensko-hegelovský, který univerzum chápe jako jediný stále se vyvíjející systém (teorie emergence), platónský, který obhajuje, že celé univerzum má informační, a tedy nehmotný charakter, jazykově-konstruktivistický, který komunikaci mezi lidmi chápe jako určité performace v rámci jazykových her, postmodernistický, který zkoumá, zda je sdílení informací mezi lidmi různých kultur vůbec možné.¹ Jelikož není informační věda jen vědou teoretickou, ale má své uplatnění i v praxi, ke slovu se dostává i skromný směr realistický, který předpokládá, že informační věda se zabývá poznáním a jeho sdílením (což předpokládá, že poznání je možné a sdílitelné). Tento směr, který je implicitně

1 K přehledu různých směrů v informační vědě viz: HJØRLAND, Birger. Library and information science : practice, theory, and philosophical basis. *Information Processing & Management*. 2000, vol. 36, s. 501-531. ISSN 0306-4573.

přijímán v praxi, v informační vědě dle našeho názoru nemá dostatečnou teoretickou oporu.

Cílem tohoto článku je teoreticky prověřit, zda je tzv. realismus udržitelný jako filosofické východisko pro informační vědu, a pokud se tato hypotéza potvrdí jako pravdivá, pokusit se představit tzv. rekonstruktivní hermeneutiku navazující na dílo italského filosofa Emilia Bettiho, která z realistických pozic vychází, a zamyslet se nad jejím možným využitím jako obecné metody pro informační vědu.

Rekonstruktivní hermeneutika, jejíž cílem je adekvátně rekonstruovat objektivní význam vykládaného díla, je možná jen za určitých podmínek. Tyto podmínky můžeme formulovat takto: 1. je možné objektivní poznání; 2. vykládaným dílem je tzv. *smysluplná forma*, tedy něco, co má znakový charakter, co svým bytím je zaměřeno k tomu, aby zastupovalo něco jiného a sdělovalo nějaký význam. Kladné zodpovězení první otázky znamená, že základním východiskem informační vědy může být filosofický realismus, a je tedy v platnosti základní východisko pro rekonstruktivní hermeneutiku. Kladná odpověď na druhou otázku v rámci informační vědy znamená, že je možná rekonstruktivní hermeneutika jako metoda interpretace entit znakového charakteru. Realismus a rekonstruktivní hermeneutika spolu tedy souvisí jako dvě strany jedné mince – realismus je filosofické východisko, rekonstruktivní hermeneutika je z něj vycházející metoda aplikovaná na jsoucna plnicí funkci reprezentovat jsoucna jiná, tedy na znaky. Pokud je realismus přijatelný a v centru zájmu informační vědy jsou *smysluplné formy*, pak je možné uplatnit rekonstruktivní hermeneutiku jako obecnou metodologii informační vědy.

Článek je rozdělen tří kapitol. V první kapitole je stručně představena hermeneutika jako metoda výkladu a filosofie porozumění, jsou popsány základní hermeneutické směry a jejich filosofická východiska. Druhá kapitola zkoumá otázku, zda je splněn předpoklad pro možnost rekonstruktivní hermeneutiky. Nejprve je prověřena hodnota lidského poznání. Poté je představena korespondenční teorie pravdy Alfreda Tarského, doplněná o koncepci identitní teorie predikace a pojetí vědeckého realismu K. R. Poppera. Ve třetí kapitole je představena rekonstruktivní hermeneutika vycházející z realismu a je propojena s Tarského korespondenčním pojetím pravdy a Popperovým pojetím pravděpodobnosti. Dále je zkoumáno, zda je splněna podmínka druhá, tedy zda jsou objekty zájmu informační vědy skutečně tzv. *smysluplné formy*, a je ukázáno, jak je možné aplikovat rekonstruktivní hermeneutiku v procesu třídění, vyhledávání a zprostředkování informací, které stojí v centru zájmu informační vědy.

2 Co je hermeneutika?

Obecně je možné chápat hermeneutiku jako teorii porozumění nebo teorii výkladu. Jako filosofická disciplína se začíná rozvíjet od 19. století,² ačkoliv jako praktický návod na výklad právních, náboženských a literárních textů existuje odnepaměti.³ Název této nauky pochází z řeckého slova *herméneuein*, které má tři významy: 1) vypovídat (v Aristotelově spisu *Peri hermeneiás*), 2) vykládat (dnešní chápání hermeneutiky) a 3) překládat. Hermeneutika se často spojuje s mytologickým Hermem, jehož úkolem bylo zvěstovat vůli bohů (vypovídat o ní, vykládat ji a překládat ji do lidem srozumitelného jazyka).⁴

Jako určitá pomocná disciplína – technika výkladu – je hermeneutika praktikována od starověku a jejím předmětem byl a je výklad právních, literárních a především náboženských textů. Ucelené pojetí hermeneutiky jako techniky výkladu Bible podává ve svém spise *De doctrina christiana* (česky *Křesťanská vzdělanost*) sv. Augustin.⁵ Od Augustina rovněž pochází tradiční rozlišení doslovného, alegorického, morálního a anagogického smyslu Bible. Na Augustinově spise je zajímavé to, že považuje hermeneutiku za aplikovatelnou pouze na to, co má znakový charakter. Proto Augustin definuje pojem znaku a rozděluje znaky do různých kategorií. Jeho spis o hermeneutice klade také základy vědě o znacích – sémiotice. Augustinova zásada, že temná místa Písma se mají vykládat místy srozumitelnými, je v podstatě zásadou „hermeneutického kruhu“ (v pojetí rekonstruktivní hermeneutiky jde o kánon celkovosti), která znamená postup vykladače od celku díla k části a naopak.

Návod na způsob výkladu literárních textů založených na tradiční hermeneutice nabízí Dante Alighieri ve své *Epištole ku Francescovi Canu Grandovi della Scala*.⁶ V tomto spise, ve kterém techniku výkladu demonstruje na své *Božské komedii*, Dante rovněž zmiňuje zásadu „hermeneutického kruhu“, přejímá čtyři vrstvy významu díla a upozorňuje, na jaké složky textu by se měl vykladač zaměřit: „Šest jest věcí, jichž, na počátku každého vědeckého díla všimnouti si jest, a to: předmět, hrdina, forma, účel, název knihy a způsob filosofie.“⁷

Kořeny moderní filosofické hermeneutiky sahají do 19. století. Protestantický teolog F. Schleiermacher poprvé začal chápat hermeneutiku nikoliv jako praktickou techniku

2 SOUSEDÍK, Stanislav. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397, s. 18.

3 Tamtéž, s. 15.

4 SOUSEDÍK, Stanislav. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397, s. 15.

5 AUGUSTIN. *Křesťanská vzdělanost*. Vyd. 1. Praha : Vyšehrad, 2004. 230 s. ISBN 8070217405.

6 DANTE Alighieri. *Epištola ku Francescovi Canu Grandovi della Scala* [online]. 2008-03-06. [cit. 2011-01-25]. Dostupné z WWW: <<http://bovepul.blog.cz/0803/epistola-ku-francescovi-canu-grandovi-della-scala-1-cast>>.

7 Tamtéž.

výkladu, ale jako obecnou nauku o porozumění kulturním jevům, a její těžiště, které doposud spočívalo v aplikaci daných pravidel, přenesl na cíl výkladu – porozumění.⁸ Tím se stal zakladatelem toho, co se dnes označuje jako hermeneutika filosofická.⁹ Schleiermacher byl prvním filosofem, který výslovně formuloval princip „hermeneutického kruhu“¹⁰ a porozumění chápal jako inverzní postup k procesu tvorby,¹¹ což je základ rekonstruktivní hermeneutiky.

Dalším významným představitelem moderní filosofické hermeneutiky se stal filosof Wilhelm Dilthey, který se o problematiku porozumění zajímal v souvislosti se snahou vymezit vlastní metodologii humanitním vědám (v Diltheyově terminologii „duchovědám“).¹² Zatímco v přírodních vědách jde podle Diltheye o vysvětlení (*erklären*) určitých empirických jevů, a tedy jejich uchopení pomocí obecných přírodních zákonů, situace v „duchovědách“ je zcela odlišná: předmětem jejich výzkumu jsou jednotlivé lidské skutky, které na obecné zákonitosti převést nelze, ale lze jim pouze porozumět (*verstehen*). Tím se Dilthey pokusil stanovit vědeckou metodologii pro oblasti, o kterých dle Aristotela nemůže být věda, protože věda je vždy o obecném a nikoliv o jednotlivém (*de singularibus non est scientia*). Takovýmto oborem je především historie, kterou zajímají jednotlivé, nahodilé a neopakovatelné události, které jsou spojené s lidským jednáním nepodléhajícím díky svobodné lidské vůli přísné determinovanosti přírodními zákony.

1.1 Rekonstruktivní a integrativní hermeneutika

Po Diltheyovi se filosofická hermeneutika rozdělila do dvou základních proudů.¹³ Tyto dva směry se liší tím, na co v procesu porozumění a výkladu kladou větší důraz. Obecně základní složky výkladu tvoří 1) to, co je vykládáno, tedy něco, co nese nějaký význam – smysluplná forma - tedy objekt, 2) ten, kdo se snaží porozumět, ten, kdo vykládá – tedy subjekt. Filosofická hermeneutika, která akcentuje objekt, se nazývá hermeneutikou rekonstruktivní.¹⁴ Filosofickou pozici, z níž vychází, můžeme označit jako realismus. Pro realismus je signifikantní, že podle něj proces poznání probíhá směrem od objektu k subjektu. Poznávací mohutnost je zaměřena na to, co je jí vnější,

8 HROCH, Jaroslav. *Filosofická hermeneutika v dějinách a v současnosti*. 2. vyd. V Brně : Masarykova univerzita, 2003. 204 s. ISBN 8021032391, s. 28.

9 SOUSEDÍK, Stanislav. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397, s. 19.

10 HROCH, Jaroslav. *Filosofická hermeneutika v dějinách a v současnosti*. 2. vyd. V Brně : Masarykova univerzita, 2003. 204 s. ISBN 8021032391, s. 27.

11 Tamtéž, s. 28.

12 HROCH, Jaroslav. *Filosofická hermeneutika v dějinách a v současnosti*. 2. vyd. V Brně : Masarykova univerzita, 2003. 204 s. ISBN 8021032391, s. 35.

13 SOUSEDÍK, Stanislav. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397, s. 24.

14 Tamtéž, s. 24.

teprve když do ní vstupují poznatky zvnějšku, je schopna zaměřit svou pozornost na proces poznání samotný a v posledku na sebe samu. Typickými realisty jsou Aristoteles a sv. Tomáš Akvinský. Sv. Tomáš o poznání a reflexi píše:

[P]rvním předmětem jeho [lidského rozumu] rozumění není jeho esence, ale něco vnějšího, totiž přirozenost hmotné věci. A proto to, co je primárně poznáváno lidským rozumem, je tento předmět; a sekundárně je poznáván sám úkon, kterým se poznává předmět; a skrze úkon se poznává sám rozum, jehož dokonalostí je samo rozumění. A proto Filosof praví, že předměty se poznávají před úkony a úkony před mohutnostmi.¹⁵

Rekonstruktivní hermeneutice jde především o správné porozumění dílu, ke kterému subjekt nepřidává nic, co není původním autorovým záměrem, a o objektivní a co nejpřesnější výklad díla. Rekonstruktivní hermeneutika navazuje na dílo F. Schleiermachera a jejím hlavním představitelem je italský historik práva a filosof Emilio Betti, který v roce 1955 vydal knihu *Všeobecná nauka o výkladu jako metodika humanitních věd* a v roce 1962 pak útlý spis *Hermeneutika jako všeobecná metodologie humanitních věd*.¹⁶ Na Bettiho dílo navazují E. D. Hirsch, H. Seifert, G. Wieland a jiní.

Naopak hermeneutika, kterou můžeme označit jako integrativní, preferuje v procesu porozumění poznávající subjekt.¹⁷ Tento druh hermeneutiky vychází z evropské filosofii vlivného směru zvaného subjektivismus. Podle subjektivismu je jediným nezpochybnitelným základem našeho poznání naše nitro - já, teprve jeho důkladnou analýzou můžeme získat jistotu a přistoupit k poznávání toho, co je nám vnější. Subjektivismus v evropské filosofické tradici je spojený především se jménem Reného Descarta. Descartes¹⁸ vychází z předpokladu, že žádné poznání není jisté, že o všem je třeba pochybovat. Pochybuje tedy a jedinou jistotu nachází v pochybování samém. Pochybování je myšlení, když člověk pochybuje, pak myslí, pochybování samé je jisté, jisté je tedy i myšlení. Člověk tedy existuje nezpochybnitelně, když přemýšlí (*cogito, ergo sum*). Vynořuje se tedy první nezpochybnitelná substance - *res cogitans* (věc myslící). V myslící substancii je však vrozená idea Boha. Protože existuje tato idea, existuje i Bůh. Protože Bůh jako dobrý nemůže klamat, pak je jisté, že člověku nedal

15 Tomáš Akvinský, *Summa theol.* 1, 87, 3co: „*Est autem alius intellectus, scilicet humanus, qui nec est suum intelligere, nec sui intelligere est obiectum primum ipsa eius essentia, sed aliquid extrinsecum, scilicet natura materialis rei. Et ideo id quod primo cognoscitur ab intellectu humano, est huiusmodi obiectum; et secundario cognoscitur ipse actus quo cognoscitur obiectum; et per actum cognoscitur ipse intellectus, cuius est perfectio ipsum intelligere. Et ideo philosophus dicit quod obiecta praecognoscuntur actibus, et actus potentiis.*“ (TOMÁŠ Akvinský. *Summa theologiae* [online]. c2009. [cit. 2011-25-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.corpusthomicum.org/sth1084.html>>.)

16 SOUSEDÍK, Stanislav. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397, s. 25.

17 Tamtéž, s. 27.

18 DESCARTES, René. *Rozprava o metodě*. 3. vyd. Praha : Svoboda, 1992. 67 s. ISBN 8020502165.

smysly, aby byl jejich prostřednictvím uváděn v omyl. Tím je zaručena existence vnějšího světa, světa rozprostraněných předmětů – druhá Descartova substance – *res extensa*. Vidíme, že Descartes se k vnějšímu světu propracovává až na třetí pokus (nejprve ukotvuje já, pak zjišťuje ideu Boha, která garantuje, že vnější svět je poznáván adekvátně, proto může být postulováno to, co je myslícímu subjektu vnější).

Jak bylo řečeno, integrativní hermeneutika se zaměřuje na subjekt, který výklad provádí. Na rozdíl od Descartova subjektu či transcendentálního subjektu Kantova¹⁹ či Husserlova²⁰ považuje subjekt za bytostně dějinný a dějinnou situací podmíněný – to je dědictví Heideggerovy²¹ fundamentální „ontologie“.²² Dějinné zakotvení subjektu determinuje jeho horizont poznání (tedy jakýsi obzor poznání, který je určen dějinnou pozicí subjektu). Subjekt není schopen objektivního výkladu díla, ale při porozumění dílu jde o jeho integraci do horizontu daného dějinným určením subjektu. Objektivita v tomto pojetí nejen že není možná, ale není ani žádoucí. Integrativní hermeneutika navazuje na dílo německého filosofa Martina Heideggera, zejména na jeho knihu *Bytí a čas*. Představiteli tohoto směru jsou protestantský teolog Rudolf Bultman a zejména německý filosof Hans-Georg Gadamer, který napsal vlivné dílo určující směr integrativní hermeneutiky *Pravda a metoda*.²³ Dalšími významnými integrativními hermeneutiky jsou J. Habermass, K. Apel, H. Albert či P. Ricoeur.²⁴

Cílem naší práce bude uvést na pole informační vědy hermeneutiku rekonstruktivní, což je v našem prostředí počin doposud ojedinělý. Pokusy o to uvést do tohoto oboru hermeneutiku integrativní už učiněny byly v zahraničí i u nás,²⁵ dle našeho názoru je však tento filosofický směr metodologicky nevyhovující pro svůj subjektivismus znemožňující objektivitu, která by měla být cílem každé vědy. Dříve, než se pokusíme o aplikaci metodologie, která má dle našeho názoru lepší vyhlídky k užití na poli

19 KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 2001. 567 s. ISBN 8072980351.

20 HUSSERL, Edmund. *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie : úvod do fenomenologické filozofie*. Vyd. 2. Praha : Academia, 1996. 568 s. ISBN 8020005617.

21 HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. 2., opr. vyd. Praha : Oikoymenh, 2002. 487 s. ISBN 8072980483.

22 Slovo ontologie dáváme do závorek, protože Heideggerova filosofie, kterou sám nazývá ontologií, se skutečnou ontologií jako teorií bytí má pramálo společného. Jeho dílo je zařaditelné spíše do kategorie filosofické psychologie či antropologie (Sousedík, 2008, s. 50).

23 GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda I : nárys filosofické hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triáda, 2010.

24 HROCH, Jaroslav. *Filosofická hermeneutika v dějinách a v současnosti*. 2. vyd. V Brně : Masarykova univerzita, 2003. 204 s. ISBN 8021032391.

25 DROBÍKOVÁ, Barbora. Hermeneutika, informační etika a organizace informací. *Paideia : Philosophical E-journal of Charles University*. 2007, IV, 1-2 [online]. [cit. 2008-03-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.pdf.cuni.cz/paideia>>. ISSN 1214-8725.

HOŘÍNKOVÁ KOUŘILOVÁ, Lenka. Hermeneutika : nové přístupy v teorii a praxi informační vědy. *Ikaros* [online]. 2008, roč. 12, č. 5 [cit. 21.01.2011]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/4713>>. ISSN 1212-5075.

informační vědy, pokusíme se prověřit předpoklady, které možnost využití rekonstruktivní hermeneutiky podmiňují, a těmi jsou – jak už bylo řečeno – 1) možnost objektivitu poznání, 2) existence smysluplných forem v oblasti zájmu informační vědy.

3 Realismus jako předpoklad rekonstruktivní hermeneutiky

3.1 Hodnota poznání

Hodnotu lidského poznání zkoumá filosofická disciplína zvaná noetika.²⁶ Naše noetická zkoumání založíme na úvahách předního českého realistického filosofa Jiřího Fuchse.²⁷ Fuchs hodnotu poznání chápe jako možnost dosáhnout *pravdy, objektivitu myšlení a jistoty*.²⁸ Každá věda usilující o poznání, a informační věda, která se angažuje na poli sdělování poznání, zvláště, hodnotu poznání implicitně předpokládá, nicméně v době obecného filosofického skepticismu je třeba vyvinout určité filosofické úsilí, aby tento intuitivní předpoklad byl potvrzen.

Pravdu naše intuice i tradiční realistické stanovisko chápe jako shodu myšlení a skutečnosti.²⁹ Objektivita myšlení znamená, že myšlení vyjadřuje něco, co není zkonstruováno myšlenkovým aktem samotným, ale je naopak determinováno objektem existujícím nezávisle na poznávajícím subjektu.³⁰ Jistota pak znamená možnost pomocí určitých metodologických postupů dosáhnout přesvědčení o pravdivosti určitého tvrzení, které nepřipouští možnost platnosti kontradiktorního opaku.

3.1.1 Logický kruh

První problém noetiky, tážající se po hodnotě poznání, spočívá v totožnosti objektu výzkumu a nástroje zkoumání. Tato totožnost je zdrojem tzv. logického kruhu,³¹ který znamená, že závěr, který je dokazován, je obsažen v samotných premisách, z nichž je vyvozováno. Jiří Fuchs ukazuje, že noetik, který se snaží zjistit, zda je možné poznání, zda je myšlení objektivní a zda je schopné dosáhnout jistoty, tak nemůže nečinit aktem poznání s předpokladem možnosti realizace pravdy, objektivitu myšlení a jistoty. Musí tedy automaticky předpokládat to, co se chystá kriticky zhodnotit a dokázat. Kruh však jakýkoliv důkaz znehodnocuje. Podle Fuchse je však možné se

26 FUCHS, Jiří. *Filosofie. 2, Kritický problém pravdy* Praha : Krystal OP, 1995. 172 s. ISBN 8085929066, s. 13.

27 Tamtéž

28 Tamtéž, s. 44.

29 Tamtéž, s. 44.

30 Tamtéž, s. 44.

31 Tamtéž, s. 15.

logickému kruhu vyhnout prověřením možnosti teze opačné vůči tezi, která předpokládá hodnotu (pravdu, objektivitu, jistotu) poznání. Je možno přistoupit na pozici toho, kdo zpochybňuje hodnotu poznání. On sám ji (alespoň explicitně) nepředpokládá. Explicitně naopak tvrdí pravý opak.

3.1.2 Prověření skeptické teze

Noetický skeptik obvykle hodnotu poznání nepopírá, netvrdí, že není možné, ale tvrdí, že si jeho možností nemůže být jist.³² Tím se však podle Fuchse nezabývá závazku prověřit platnost teze odmítající možnost poznání, protože skeptikova nejistota spočívá právě v tom, že připouští možnost teze (poznání má hodnotu) i možnost antiteze (poznání nemá hodnotu). Kdyby antitezi nepřipouštěl, pak by jeho postoj vůči hodnotě poznání nebyl nejistý.³³ Je tedy možné prověřit, zda je antiteze, kterou připouští, udržitelná.

Tuto antitezi vůči možnosti dosáhnout pravdivého poznání je možno formulovat soudem „žádný soud není (nemůže být) pravdivý“.³⁴ Žádný soud však nemůže stát zcela osamoceně, je podmíněn jinými soudy, které jej spolukonstituují – třeba jen implicitně. Každé tvrzení, které je realizováno v soudu, nárokuje svoji pravdivost. Implicitním soudem, kterým je každý soud spolukonstituován, je soud „tento soud je pravdivý“. Pokud skeptik formuluje tvrzení o soudech, pak uznává jeho pravdivost. Explicitní složka daného soudu však tvrdí nepravdivost všech soudů, tedy i implicitního soudu o vlastní pravdivosti. Daný soud je tedy pravdivý právě tehdy, když je nepravdivý, a je nepravdivý právě tehdy, když je pravdivý. Pozice tvrdící nemožnost dosáhnout pravdy je tedy rozporná.³⁵

3.1.3 Zákaz autoreference

Moderní logika stanovila konvenci, v jejímž rámci je zakázané, aby se nějaký výrok zařazoval sám do množiny výroků, o kterých vypovídá. Z tohoto důvodu někteří filosofové považují dané sebevyvrácení se skeptika za nemožné, protože není respektováno toto pravidlo, a noetiku proto považují za „pověru“.³⁶ Paradoxy se sebezahrnujícími se množinami zkoumal Bertrand Russell.³⁷ Podle Russella, když označíme každou množinu, která nezahrnuje sebe sama, jako normální, a každou množinu, která se zahrnuje, jako nenormální, pak z výroku „množina všech normálních množin je normální“ je možné vyvodit jeho kontradiktorní opak. Je-li

32 FUCHS, Jiří. *Filosofie. 2, Kritický problém pravdy* Praha : Krystal OP, 1995. 172 s. ISBN 8085929066, s. 46.

33 Tamtéž, s. 46.

34 Tamtéž, s. 47.

35 Tamtéž, s. 48.

36 BOCHENSKI, Józef Maria. *Stručný slovník filozofických pověr*. V českém jazyce vyd. 2. Praha : Aeterna, 1993. 137 s. ISBN 8090095054, s. 123.

37 RUSSELL, Bertrand. *Logika, jazyk a věda*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1967, s. 52-53.

množina normální, pak se vzhledem k obsahu výroku zahrnuje, a tudíž je nenormální. Je-li naopak nenormální, pak se nezahrnuje, a je tedy normální. Tyto rozpory jsou řešeny tzv. teorií typů, která stanovuje určité úrovně jazyka. Výrok o nějakých výrociích jazyka objektu je formulován v metajazyce, jehož výroky k jazyku objektu nepatří. To znamená praktický zákaz autoreference výroku.

Nicméně tato konvence je na noetiku uplatňována ukvapeně a neoprávněně.³⁸ Konvence je extrapolována do filosofie z teorie množin, kde má své uplatnění. Tam dochází k rozporu, když je prvek (množina) zároveň celkem (množinou množin). Nicméně v oblasti soudů, které nejsou chápány v extenzionálním smyslu, k tomuto problému nedochází. Noetik nevytváří „nezahrnující se soud o všech nezahrnujících se soudech“.³⁹ Když vytvoříme sebezahrnující soud, který je v noetice smysluplný „každý soud je pravdivý“, pak se tento soud zahrnuje a tvrdí tím vlastní pravdivost. Žádný rozpor tu z důvodu sebezahrnutí není (že tento soud je rozporný z důvodu, že v jeho rozsahu je i soud, který představuje jeho kontradiktorní opak, je věc zcela jiného rázu). Zatímco u Russellových množin sebezahrnutí ruší v konkrétním případě esenci výpovědi, u sebezahrnutí soudu, kterým se něco tvrdí o vlastní pravdivosti k tomu ze samotného faktu sebezahrnutí nedochází. Navíc o soudech není nic možné vypovídat jinak než pomocí soudů. Není namístě odmítnout vytvořit soud o všech soudech, protože je rozporná množina všech množin už proto, že extenzionální chápání logiky se dnes ukazuje jako neudržitelné.⁴⁰

3.1.4 Důkaz realistické teze

Můžeme tedy skeptikův sebezahrnující se soud o všech soudech považovat za formálně správně utvořený. Jelikož se ukazuje jako vnitřně rozporný, pak je zřejmé, že nemůže být pravdivý. Podle logických pravidel můžeme vytvořit jeho kontradiktorní opak s tím, že ten bude vždy pravdivý (přechod mezi kontradikcí a tautologií). Máme tedy univerzální záporný soud „žádný soud není pravdivý“, který má logickou formu SeP (S = subjekt, P = predikát, e = obecný záporný soud). Jelikož je nepravdivý můžeme ho znegovat na –SeP („Není pravda, že žádný soud není pravdivý“). Tento soud pak můžeme převést na soud částečný kladný (SiP, i = částečný kladný soud), tedy – „některé soudy jsou pravdivé“.⁴¹ Tyto operace jsou možné díky základním logickým zásadám – principu identity, sporu, vyloučeného třetího. Skeptik může zpochybnit jejich platnost, nicméně nemůže tak učinit bez jejich předpokladu. Teze o neplatnosti těchto principů je tvrditelná jen tehdy, když se na jejich platnost spoléhá. Tvrzením „princip sporu neplatí“ se připouští, že může být

38 FUCHS, Jiří. *Filosofie. 2, Kritický problém pravdy* Praha : Krystal OP, 1995. 172 s. ISBN 8085929066, s. 20.

39 Tamtéž, s. 20.

40 TICHÝ, Pavel. *O čem mluvíme? : vybrané stati k logice a sémantice*. Vyd. 1. Praha : Filosofia, 1996. 161 s. ISBN 8070070870, s. 59-78.

41 FUCHS, Jiří. *Filosofie. 2, Kritický problém pravdy* Praha : Krystal OP, 1995. 172 s. ISBN 8085929066, s. 66.

v platnosti i tvrzení „princip sporu platí a neplatí“, tím se však ruší původní tvrzení.⁴²

Postup od předpokladu antiteze, která se ukázala jako nepravdivá, po uznání teze jako pravdivé, odstranil i nepřipustný logický kruh. Nárokovaná pravda soudu nebyla explicitně předpokládána, proto nedošlo ke kruhové situaci v logickém smyslu. To, že nemůže nebyť implicitně předpokládána, kruh nezpůsobilo, protože tvrzená hodnota poznání nebyla aktuální součástí premis. Virtuální (neaktuální) obsaženost závěru v premisám (nutný předpoklad pravdivosti soudu) kruh v logickém smyslu nepůsobí.⁴³

Další součástí hodnoty poznání je objektivita myšlení, tedy otázka, zda poznání je určováno předmětem, který existuje nezávisle na poznávajícím subjektu, či zda je poznatek konstruován poznávajícím subjektem samotným. Tato objektivita je již obsažena v pojmu pravdy, jejíž možnost byla dokázána. Pravda je shoda mezi poznáním a skutečností, existence skutečnosti nezávislé na subjektu poznání tvoří nutnou podmínku této shody. Skeptik svoji tezi o nemožnosti dosáhnout pravdy tedy formuluje jako pravdivou, a tedy shodující se se skutečností, která je jemu samotnému vnější. Nemožnost tvrdit pravdivý výrok zároveň implikuje neobjektivitu myšlení. Když se skeptikova teze zhroutila a potvrdila se platnost antiteze, tedy možnost pravdy, zároveň se tím potvrdila i objektivita myšlení. Objektivitu myšlení je možné rovněž dokázat rozporuplností stanoviska solipsismu, který popírá realitu nezávislou na subjektu, a nominalismu, který popírá objektivní existenci obecnin.⁴⁴

Jistotu poznání pak zaručuje neodstranitelnost principů myšlení (zejména principu sporu), fakt, že se hroutí jakýkoliv pokus je zpochybnit. Tím máme s jistotou zaručeno, že jakékoliv skutečně vnitřně rozporné tvrzení je nepravdivé, což sebou nese jistotu o pravdivosti kontradiktorních opaků těchto tvrzení.

3.2 Korespondenční teorie pravdy

Noetika nám dokázala jistou pravdivost tvrzení „některé soudy jsou pravdivé“, tím jsme zároveň dokázali objektivitu myšlení a možnost přijmout nějaké přesvědčení jako jisté. Tato stanoviska (zejména možnost pravdy a objektivita myšlení) nám umožňují přijmout ve vědě kritérium, které jednotlivé teorie hodnotí z hlediska jejich pravdivosti – vědecký realismus. Platnost tvrzení „některé soudy jsou pravdivé“ zaručuje, že v jazyce máme množinu tvrzení, která jsou pravdivá. Na tomto základě s užitím Tarského teorie pravdy buduje Karl Raymund Popper⁴⁵ svou koncepci, která umožňuje jednotlivé vědecké teorie chápat jako více či méně se blížící pravdě

42 FUCHS, Jiří. *Filosofie. 2, Kritický problém pravdy* Praha : Krystal OP, 1995. 172 s. ISBN 8085929066, s. 56-62.

43 Tamtéž, s. 66.

44 FUCHS, Jiří. *Filosofie. 2, Kritický problém pravdy* Praha : Krystal OP, 1995. 172 s. ISBN 8085929066, s. 79, 85.

45 POPPER, Karl R. *Logika vědeckého bádání*. 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 1997. 617 s. ISBN 8086005453.

(verisimilitude, latinsky verisimilitudo).

Tarského pojetí pravdy,⁴⁶ které vědomě navazuje na Aristotela, je korespondenční. Ve stati *Sémantická koncepce pravdy a základy sémantiky* Tarski definuje sémantickou pravdu následovně:

*Pravdivost věty spočívá v jejím souhlasu (či korespondenci) se skutečností.*⁴⁷

*Věta je pravdivá, designuje-li existující stav věcí.*⁴⁸

V článku *The conception of truth in formalized languages*, pak podává tuto definici pravdy:

*[P]ravdivá věta je taková věta, která říká, že stav věcí je takový a takový, a stav věcí je vskutku takový a takový.*⁴⁹

Na základě požadavků formální (logické principy) a materiální (korespondence) správnosti, pak Tarski definuje pravdivou větu takto:

*Věta „sníh je bílý“ je pravdivá tehdy a jen tehdy, když sníh je bílý.*⁵⁰

Dále Tarski zobecňuje předchozí definici takto:

*(T) X je pravdivá tehdy a jen tehdy, když p.*⁵¹

T je zde větné schéma, které vzniká dosazením všech ekvivalencí, které mají uvedený tvar. **X** značí jméno pro větu formulovanou v metajazyce (nebo strukturální deskripci věty v jazyce objektu) a **p** překlad věty do metajazyka. Zatímco v levé části ekvivalence

46 Tarského definice pravdy byla mnohokrát kritizována a na základě připomínek modifikována. Donald Davidson ji nepovažuje za tak zdařilou jako definici Aristotelovu. Někteří autoři se snaží schéma T doplnit o relaci vzhledem k jazyku. Jindy je Tarského definice kritizována proto, že není odolná vůči všem paradoxům, které se mohou s formulací vět vyskytnout, nebo že existují situace, kdy je nerozhodnutelná vzhledem k přiřazení k metajazyku. Naopak jiní autoři tvrdí, že se chová příliš restriktivně, když zakazuje autoreferenci, což není vždy třeba (k tomu viz také předchozí podkapitola). Někteří filosofové soudí, že teorie pravdy nemá být aplikována na věty, ale na propozice (tradičně soudy). Saul Kripke jí vyčítá dvojhodnotovost (pravda – nepravda) a navrhuje ji obohatit o hodnotu třetí (nedefinováno), která ji uchrání proti paradoxům. Všechny tyto námitky jsou nepochybně cenné, vzhledem k našemu záměru od nich můžeme abstrahovat, protože žádná z nich neruší Tarského koncepci, ale spíše se pokouší o její modifikaci a zdokonalení. K tomu viz: ŠTĚPÁNEK, Jan. Tarského definice pojmu pravdy a její kritika. *Pro-fil* [online]. 2010, Vol. 11, No. 1. [cit. 2011-01-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/profil/article/view/15>>.

47 TARSKI, Alfred. Sémantická koncepce pravdy a základy sémantiky. In Peregrin J. (ed.) *Logika 20. století : Mezi filosofií a matematikou : výbor textů k moderní logice*. Praha: Filosofia, 2006, s. 138.

48 Tamtéž, s. 138.

49 ŠTĚPÁNEK, Jan. Tarského definice pojmu pravdy a její kritika. *Pro-fil* [online]. 2010, Vol. 11, No. 1. [cit. 2011-01-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/profil/article/view/15>>.

50 TARSKI, Alfred. Sémantická koncepce pravdy a základy sémantiky. In Peregrin J. (ed.) *Logika 20. století : Mezi filosofií a matematikou : výbor textů k moderní logice*. Praha: Filosofia, 2006, s. 139.

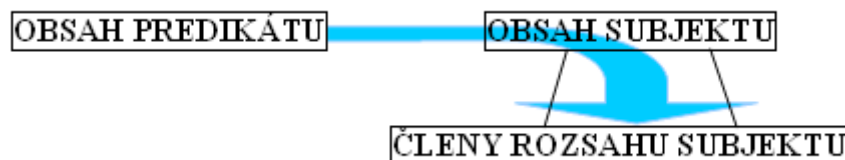
51 TARSKI, Alfred. Sémantická koncepce pravdy a základy sémantiky. In Peregrin J. (ed.) *Logika 20. století : Mezi filosofií a matematikou : výbor textů k moderní logice*. Praha: Filosofia, 2006, s. 140.

výraz odkazuje k větě jako materiálnímu individuu, pravá část konstruuje její význam.⁵²

3.3 Soud jako význam věty

Otázkou zůstává, co je významem věty. Přikloníme se k tradičnímu pojetí,⁵³ podle kterého věta (soubor hmotných znaků) označuje soud (moderní logika někdy hovoří o soudu jako o propozici), což je určitý mentální akt vzájemného vztahování dvou pojmů. „Soud je myšlenkový akt spočívající v intencionální identifikaci obsahu predikátu se členy rozsahu subjektu. Odpovídá-li tato identifikace realitě, je soud pravdivý, neodpovídá-li, je nepravdivý.“⁵⁴

Soud má subjekt-predikátovou strukturu S-P, pojem na místě predikátu se přiděluje⁵⁵ členům rozsahu pojmu na místě subjektu (individuum) prostřednictvím tohoto pojmu. Názorně si to můžeme zobrazit následujícím způsobem.

Obr. 1 Identifikace predikátu se subjektem⁵⁶

Soudy dělíme podle kvantity na univerzální (každý) a částečné (některý), podle kvality na kladné (je) a záporné (není). Kombinací těchto kritérií vznikají čtyři typy soudů - univerzální kladný (SaP), univerzální záporný (SeP), částečný kladný (SiP) a částečný záporný (SiP). Soud *sníh je bílý* je soudem typu SaP. Z hlediska rozsahu (extenze) to znamená, že množina individuí, kterým je přidělen pojem *sníh* je podmnožinou množiny individuí, kterým je přidělen pojem *bílý*. Pomocí Vennových diagramů můžeme vzájemnou obsaženost rozsahu subjektu a predikátu zobrazit následujícím způsobem, přičemž platí, že symbol \emptyset znamená prázdnou množinu a

52 Významem znaků můžeme rozumět buď pojem neboli designát, nebo objekt reálného světa neboli denotát (viz STODOLA, Jiří. *Analýza pojmu informace a jeho klasifikace s užitím aristotelské filosofie*. *ProInflow* [online]. 10.07.2010 [cit. 27.01.2011]. Dostupný z WWW: <<http://pro.inflow.cz/analyza-pojmu-informace-jeho-klasifikace-s-uzitim-aristotelske-filosofie>>. ISSN 1804–2406.). Designátem věty je soud, denotátem potom pravdivostní hodnota soudu. Na tomto místě významem rozumíme designát.

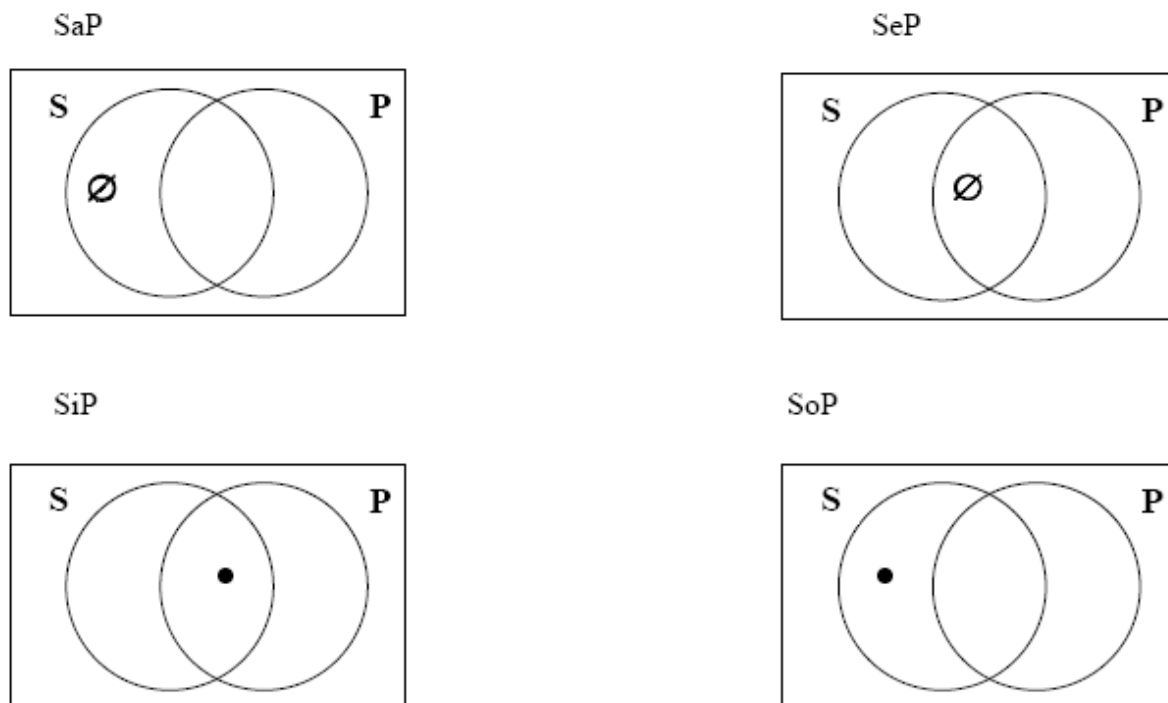
53 Toto pojetí je ve filosofické logice stále živé - viz kupříkladu: SOUSEDÍK, Stanislav. *Identitní teorie predikace*. 1. vyd. Praha : Oikoyomenh, 2006. 167 s. ISBN 8072981927.

54 NOVÁK, Lukáš. *Formální logika : aristotelsko-scholastická logika* [online]. 31. 1. 2005. [cit. 2011-01-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.skaut.org/vyuka/abstrakt.doc>>.

55 I v záporném soudu se přiděluje obsah pojmu, se subjektem se identifikuje obsah pojmu „nebýt tím, čím je predikát“.

56 Obrázek převzat z: NOVÁK, Lukáš. *Formální logika : aristotelsko-scholastická logika* [online]. 31. 1. 2005. [cit. 2011-01-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.skaut.org/vyuka/abstrakt.doc>>.

symbol • značí, že množina obsahuje nějaké prvky.

Obr. 2 Vzájemná obsaženost rozsahu pojmů v soudech různého typu

V tomto smyslu můžeme interpretovat Tarského definici pravdy tak, že věta je pravdivá tehdy a jen tehdy, když odpovídá soudu, který je pravdivý, přičemž soud je pravdivý tehdy a jen tehdy, když identifikace obsahu predikátu s individuí, které jsou reprezentovány pojmem subjektu, odpovídá realitě.

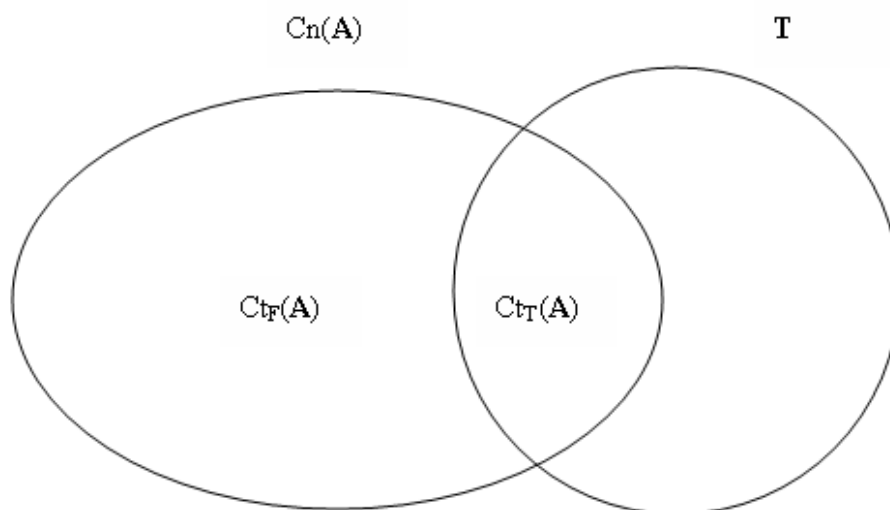
Tarského definice pravdy je pro informační vědu výhodná nejen proto, že přiděluje pravdivost samotným větám, tedy tomu, co reprezentuje informační obsah, ale také proto, že umožňuje rozlišovat mezi jednotlivými úrovněmi jazyka. To je pro informační vědu užitečné, protože v jejím rámci se rozlišuje mezi znakově zaznamenanými informacemi (primárními dokumenty) a metainformacemi (sekundárními, terciálními dokumenty).

3.4 Vědecký realismus

Karl Raymund Popper⁵⁷ vychází při budování své koncepce vědeckého realismu z Tarského korespondenční teorie pravdy, která umožňuje chápat věty jako pravdivé

⁵⁷ POPPER, Karl R. *Logika vědeckého bádání*. 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 1997. 617 s. ISBN 8086005453.

či nepravdivé na základě faktů, které činí věty pravdivými či nepravdivými. Popper nepovažuje samotné vědecké teorie za pravdivé či nepravdivé, ale za více či méně pravděpodobné (verisimilitude). Podle Poppera je vědecká teorie **A** formulována v jazyce **L**, ve kterém je možné vyslovit množinu pravdivých (**T**) a nepravdivých výroků (**F**). Z **A** jsou pomocí logických pravidel odvoditelné určité výroky **g** (vyplývání g z **A** se ve formalizovaném jazyce značí takto: $\{g \mid \mathbf{A} \vdash g\}$), množina těchto výroků se nazývá **logický obsah A** a značí se jako $C_n(\mathbf{A})$. Průnik logického obsahu **A** a množiny pravdivých výroků **T**, tedy $C_n(\mathbf{A}) \cap \mathbf{T}$, se nazývá **pravdivostní obsah A** a značí se jako $C_T(\mathbf{A})$. Naopak průnik logického obsahu **A** a množiny nepravdivých výroků **F**, tedy $C_n(\mathbf{A}) \cap \mathbf{F}$, se nazývá **nepravdivostním obsahem A** a značíme ho jako $C_F(\mathbf{A})$.

Obr. 3 Nepravdivostní a pravdivostní obsah teorie A

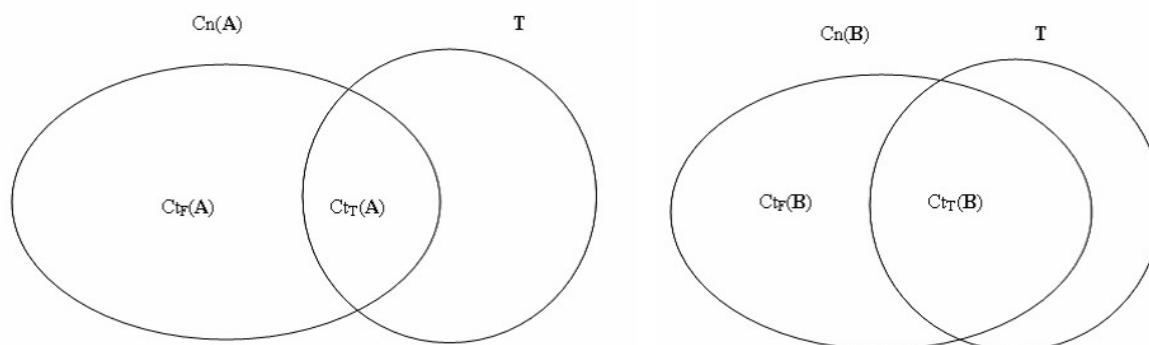
Bližší pravdě je ta teorie, která obsahuje všechny pravdivé výroky méně pravdivé teorie, popřípadě některé pravdivé výroky navíc. Méně pravdivá teorie obsahuje nepravdivé výroky více pravdivé teorie, popřípadě některé nepravdivé výroky navíc. Na základě této intuice můžeme sestavit definici, podle které je teorie **B** bližší pravdě než teorie **A**, pokud platí:⁵⁸

58 Český logik Pavel Tichý (TICHÝ, Pavel. *O čem mluvíme? : vybrané stati k logice a sémantice*. Vyd. 1. Praha : Filosofia, 1996. 161 s. ISBN 8070070870, s. 27-35) ukázal, že tato definice pravděpodobnosti nelze užít, je-li nějaká teorie nepravdivá, tj. nemá žádný pravdivostní obsah, ale pouze obsah nepravdivostní. Nicméně tento problém, který se logici snaží řešit, není pro základní východisko vědeckého realismu až tak podstatný. Zatím se můžeme omezit na to, že Popperova definice verisimilitude platí pouze při srovnávání teorií, které mají jak pravdivostní, tak nepravdivostní obsah.

$$Ct_T(A) \subset Ct_T(B) \text{ a } Ct_F(B) \subseteq Ct_F(A)$$

nebo

$$Ct_T(A) \subseteq Ct_T(B) \text{ a } Ct_F(B) \subset Ct_F(A)$$

Obr. 4 Srovnání teorie A a B z hlediska pravděpodobnosti

4 Rekonstruktivní hermeneutika jako obecná metodologie informační vědy

4.1 Pravdivá rekonstrukce významu

Podle Emilia Bettiho jsou předmětem zájmu hermeneutiky (rekonstruktivní) smysluplné formy, které jsou objektivizací lidského ducha.⁵⁹

...výklad je možný jen u smysluplné formy. Pojem „forma“ však musíme chápat velmi široce, totiž jako jednotnou strukturu, v níž je k sobě vztaženo několik vnímatelných prvků. Je to struktura či souvislost, která je sto uchovávat lidského ducha, který ji vytvořil nebo který je v ní ztělesněn. [...] Obsah, který tato forma nese se stává poznatelný silou vyjadřovací funkce: jejím prostřednictvím k nám „promlouvá“ cizí duch, který je s námi úzce spřízněn, a to tak, že se obrací k naší poznávací schopnosti s určitou „výzvou“. Teprve prostřednictvím takových smysluplných forem – jsou buď dány v aktuálním vnímání, nebo jsou vyvolány v naší paměti jako vzpomínky v naší paměti – je lidem dána možnost navázat duchovní společenství s druhými lidmi.⁶⁰

Smysluplné formy představují určitý materiální nástroj pro intersubjektivní přenos

59 BETTI, Emilio. Hermeneutika jako obecná metodika humanitních věd. In SOUSEDÍK, Stanislav. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397, s. 92-95.

60 Tamtéž, s. 94.

významu.⁶¹ Protože lidské myšlení je, jak jsme ukázali, objektivní, nevypovídají smysluplné formy jen o subjektu jejich autora, ale také o jemu vnější skutečnosti. Cílem hermeneutiky je porozumění určitým skutečnostem, které se děje prostřednictvím výkladu smysluplných forem.⁶² Výklad je inverzní proces k procesu tvoření. Při výkladu se interpret pokouší přenést do cizí subjektivity, která promlouvá prostřednictvím smysluplné formy, a pokusit se re-konstruovat její význam.

To, že Tarski považuje za možné přidělovat pravdivost samotným větám (nikoliv propozicím či soudům) sice sebou nese některé potíže (zákaz autoreference), o kterých jsme se zmiňovali v první kapitole, zároveň to však umožňuje propojení Tarského korespondenční teorie pravdy s rekonstruktivní hermeneutikou. Při interpretaci je v pojetí rekonstruktivní hermeneutiky možné dosáhnout adekvátní, tj. pravdivé, rekonstrukce významu díla zamýšleného autorem. S. Sousedík k tomu poznamenává: „Můžeme tedy shrnout a říci, že v pojetí rekonstruktivní hermeneutiky lze (za příznivých okolností) dospět pomocí výkladu k objektivně platnému, pravdivému poznání významu textu.“⁶³

Za využití Tarského korespondenční teorie pravdy a Popperova vědeckého realismu můžeme vytvořit následující definici správného (pravdivého) porozumění dílu. Smysluplná forma Z je dílo autora A v jazyce J , která obsahuje množinu vět ${}_J V(Z)_1$ (věty smysluplná forma přímo označuje nebo jsou z ní vyvoditelné pomocí logických pravidel) korespondující s množinou soudů $S(Z)_1$ o realitě R , přičemž soudy o realitě a jim odpovídající věty mohou být pravdivé (T) či nepravdivé (F). Podmnožinu množiny ${}_J V(Z)_1$ tvoří soubor vět ${}_J V(Z)_2$, které korespondují s množinou soudů $S(Z)_2$, která je podmnožinou množiny soudů $S(Z)_1$. Ke správnému porozumění dílu dochází tehdy, když na základě smysluplné formy Z je interpret I schopen formulovat v metajazyce MJ smysluplnou formu ZI_1 , která obsahuje množinu vět ${}_{MJ} V(ZI)_1$, které označují množinu soudů $S(ZI)_1$, přičemž platí, že $S(ZI)_1 = S(Z)_1$, nebo je schopen zkonstruovat v metajazyce MJ (či jiném metajazyce) smysluplnou formu ZI_2 , která obsahuje množinu vět ${}_{MJ} V(ZI)_2$, které odpovídá množina soudů $S(ZI)_2$, přičemž platí, že $S(ZI)_2 = S(Z)_2$. Tedy:

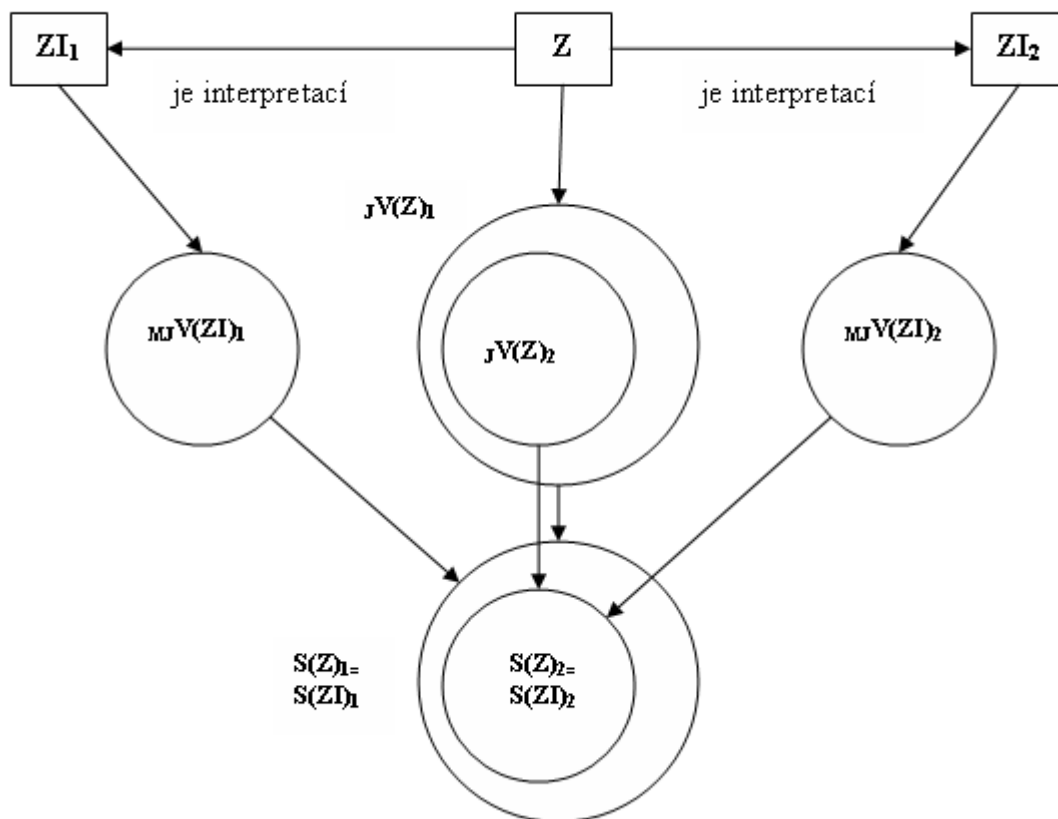
ZI je pravdivým výkladem (interpretací) Z , tehdy a jen tehdy, když

$$S(ZI) \subseteq S(Z).$$

61 BETTI, Emilio. Hermeneutika jako obecná metodika humanitních věd. In SOUSEDÍK, Stanislav. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397, s. 93

62 Tamtéž, s. 95.

63 SOUSEDÍK, Stanislav. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397, s. 41.

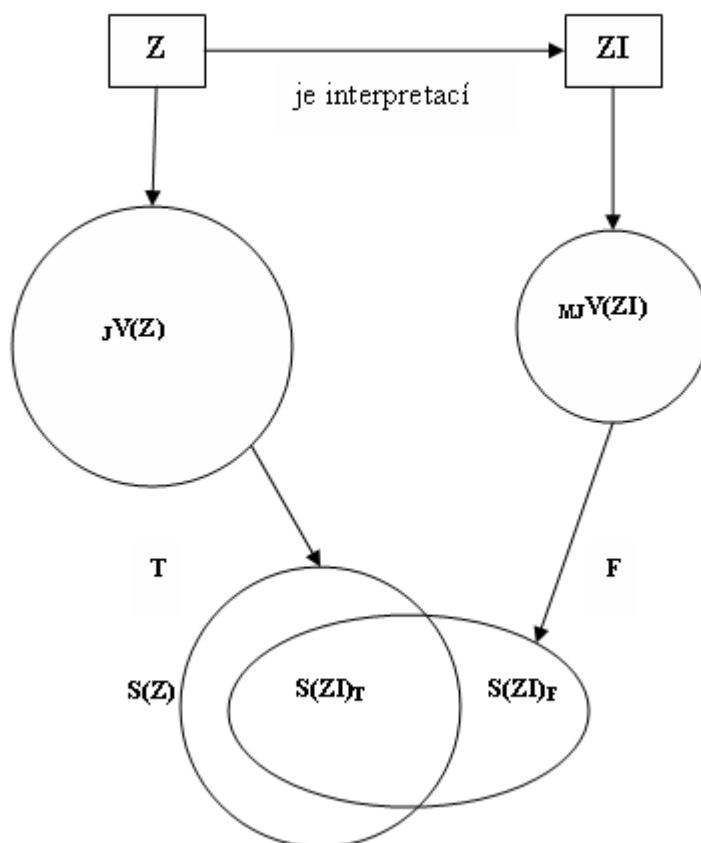
Obr. 5 Pravdivé interpretace

Vidíme, že správné porozumění dílu není závislé na tom, zda jsou soudy, které jsou významem díla, pravdivé či nikoliv. Pravdivost interpretace spočívá v tom, že na jejím základě vytvořená smysluplná forma označuje tutéž množinu (či podmnožinu) soudů jako interpretovaná smysluplná forma – nezávisle na pravdivosti či nepravdivosti obsažených soudů.

4.2 Pravděpodobná rekonstrukce významu

V praxi samozřejmě bude docházet k tomu, že výklad bude spíše více či méně pravděpodobný než zcela pravdivý. Na stanovení pravděpodobnějšího výkladu je možné užít Popperovy definice verisimilitude. Pravdivostní obsah (**T**) výkladu (interpretace) **ZI** tvoří průnik množiny soudů, které označuje **ZI** nebo které ze **ZI** vyplývají (**S(ZI)**), a množiny soudů, které označuje smysluplná forma **Z** nebo které z ní vyplývají (**S(Z)**). Tedy: $S(ZI)_T = S(ZI) \cap S(Z)$. Od pravdivosti či nepravdivosti samotných soudů obsažených v **S(Z)** se odhlíží.

Nepravdivostní obsah (**F**) **ZI** pak tvoří rozdíl množin **S(ZI)** a **S(Z)**. Tedy: $S(ZI)_F = S(ZI) - S(Z)$. Od samotné pravdivosti či nepravdivosti soudů v $S(ZI)_F$ se odhlíží.

Obr. 6 Pravdivostní a nepravdivostní obsah interpretace

Výklad ZI_1 smysluplné formy Z bude pravděpodobnější než výklad ZI_2 téže formy, když bude platit, že

$$S(ZI_2)_T \subset S(ZI_1)_T \text{ a } S(ZI_1)_F \subseteq S(ZI_2)_F \quad \text{nebo}$$

$$S(ZI_2)_T \subseteq S(ZI_1)_T \text{ a } S(ZI_1)_F \subset S(ZI_2)_F$$

4.3 Hermeneutické kánony

Aby byla pravdivá či alespoň pravděpodobná rekonstrukce významu díla uskutečnitelná, je třeba zachovávat při výkladu určité zásady (kánony). Emilio Betti⁶⁴ stanovuje čtyři. První dva se vztahují k objektu výkladu, zbývající dva k subjektu interpreta. K daným kánonům patří:

1. zásada autonomie objektu;
2. zásada celkovosti;
3. zásada aktualizace porozumění;
4. zásada adekvátnosti porozumění.

Zásada autonomie objektu učí, že subjekt musí respektovat, co objekt (smysluplná forma) o sobě skutečně vypovídá.⁶⁵ Vykladač nesmí do díla přenášet významy, které se v něm nenachází ani z něj nejsou odvoditelné. V technickém smyslu tedy jde o to, aby interpret maximalizoval pravdivostní obsah výkladu a minimalizoval jeho obsah nepravdivostní.

Kánon celkovosti⁶⁶ říká, že dílo je třeba vykládat z celku většího, než je dílo samotné. Je třeba chápat celkový kontext, v němž dílo vzniklo a působí. Je důležité si všimnout především souvislostí týkajících se:

- a) jazyka díla (je třeba rozumět danému jazyku, ale je také dobré si všimnout stylu autora atd.);
- b) historické situace, v níž dílo vzniklo a na níž může reagovat;
- c) psychologicko-sociálních souvislostí, které tvoří jednak osobnost autora, jednak společenské podmínky.⁶⁷

Souhrnně je třeba říci, že význam smysluplné formy **Z** je třeba rekonstruovat pomocí množiny smysluplných forem **MZ**, jejíž je **Z** podmnožinou. Obsah výkladu **S(ZI)** musí být konzistentní nejen s obsahem **S(Z)**, ale také s obsahem **S(MZ)**. V případě nekonzistence je třeba vědět, jaká smysluplná forma je větší autoritou (v katalogizační praxi může dojít k tomu, že název díla na obalu je odlišný od názvu díla na titulním listě, pravidla však stanoví, že hlavním pramenem popisu je titulní list, proto se název přebírá z něho).

64 BETTI, Emilio. Hermeneutika jako obecná metodika humanitních věd. In SOUSEDÍK, Stanislav. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397.

65 Tamtéž, s. 102.

66 Tamtéž, s. 102.

67 SOUSEDÍK, Stanislav. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397, s. 60.

Zásada aktualizace porozumění⁶⁸ učí, že při interpretaci je aktualizována (a je to plně oprávněné) ta část významu díla, která odpovídá předpokladům spojeným se subjektem (otázka tzv. předporozumění). K těmto předpokladům patří osobnost subjektu, sociokulturní prostředí, v němž se pohybuje, jeho celkový kulturní rozhled (horizont) i rozsah jeho odborných znalostí. Subjekt sám určuje, jaké dílo bude interpretovat, jaké přitom položí otázky, jak bude postupovat při jejich zodpovídání – tedy jakou část významu díla a jak rekonstruuje. Zásada aktualizace porozumění dává vykladači jistou svobodu, která však končí tam, kde začíná kánon autonomie subjektu. Platí tedy, že subjekt určuje množinu významů $S(Z)_1 \dots n$ smysluplné formy Z , kterou se pokusí rekonstruovat prostřednictvím výkladu ZI . Musí však být dodržena zásada, že

$$S(ZI) \subseteq S(Z).$$

Zásada adekvátnosti porozumění⁶⁹ říká, že ten který interpret může dané smysluplné formě více či méně adekvátně rozumět. Schopnost adekvátně porozumět je dána duchovní blízkostí subjektu autora blízkostí subjektu vykladače. Neadekvátněji rozumí smysluplné formě vykladač, který je kongeniální s jejím autorem.⁷⁰ Výklad bude tím adekvátnější, čím větší část obsahu výkladu bude pronikat do obsahu interpretovaného díla ($S(ZI) \cap S(Z)$) a čím menší bude nepravdivostní obsah interpretace ($S(ZI) - S(Z)$).

4.3 Rekonstruktivní hermeneutika a informační věda

4.3.1 Informační věda a smysluplné formy

Pojetí smysluplné formy jako určitého znakového prostředku k sdělování významů odpovídá pojetí informace jako znakově zaznamenaného sdělení či poznatku v informační vědě.

*V informační vědě a knihovnictví se informací rozumí především sdělení, komunikovatelný poznatek, který má význam pro příjemce nebo údaj usnadňující volbu mezi alternativními rozhodovacími možnostmi.*⁷¹

Informační věda se tedy zaměřuje na sémantické pojetí informace. U sémantické informace, která je kódována pomocí znaků na hmotné nosiče (dokumenty), můžeme rozlišit úroveň syntaktickou (kód a sdělení v tomto kódu), sémantickou

68 BETTI, Emilio. Hermeneutika jako obecná metodika humanitních věd. In SOUSEDÍK, Stanislav. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397, s. 108.

69 BETTI, Emilio. Hermeneutika jako obecná metodika humanitních věd. In SOUSEDÍK, Stanislav. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397, s. 151.

70 Tamtéž, s. 151.

71 Národní knihovna v Praze. *KTD - Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. c2009. [cit. 2010-11-16]. Dostupné z WWW: <<http://aleph.nkp.cz>>.

(korespondence sdělení s realitou) a pragmatickou (užitečnost sdělení pro recipienta). Poznatky kódované v dokumentech jsou v první řadě produkty lidského ducha, který se snaží něco sdělit jiným lidem. Sdělení je umožněno právě pomocí znaků, které odkazují mimo sebe na nějakou skutečnost, v ideálním případě se s ní snaží korespondovat, tj. být pravdivé. Díky správnému užití (syntaktická úroveň) kódu jsou poznatky dekódovatelné jinými lidmi a je možno pochopit jejich význam (sémantická úroveň). Význam sdělení potom může vést k obohacení interpreta o poznatky, které mohou být užitečné pro jeho život (pragmatická úroveň). Informačně vědní chápání informace jako sdělení, komunikovatelného poznatku, ovšem svědčí o tom, že předmětem zájmu informační vědy je to, co Emilio Betti nazývá smysluplnými formami.

Můžeme tedy na základě stanovených podmínek (objektivita poznání, smysluplné formy) považovat rekonstruktivní hermeneutiku za využitelnou na poli informační vědy.

4.3.2 Pravdivá interpretace a modelování informačních objektů

V informační vědě je rekonstruktivní hermeneutika aplikovatelná zejména při modelování informačních objektů, které může mimo jiné sloužit jako teoretické východisko praktické činnosti – katalogizace. Informační věda se při modelování informačních objektů opírá o aristotelské čtyřdimenzionální pojetí reality a o tradiční dělení znaků na přirozené a konvenční⁷² - zastává tedy realistické pozice.⁷³ Aristoteles⁷⁴ dělil jsoucna do čtyř skupin. První linie dělení, jejímž kritériem je svébytnost, vede mezi substancemi (moderně -empirickými individui) a akcidenty, druhá mezi reálnými a intencionálními (pomyslnými) jsoucnými. Kombinací těchto charakteristik vzniká klasifikace jsoucnen, kterou můžeme vyjádřit následující tabulkou.

jsoucna		z hlediska svébytnosti	
		substance	akcident
z hlediska reality	pomyslné	2. substance	2. akcident
	reálné	1. substance	1. akcident

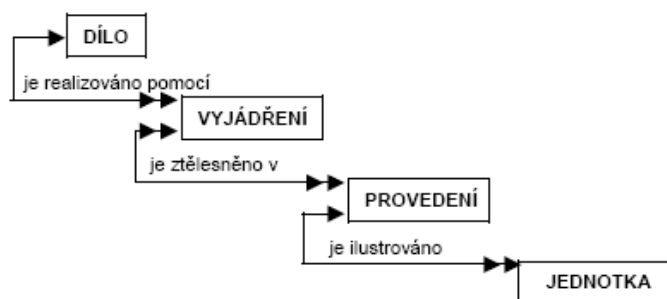
Tab. 1. Čtyřdimenzionální pojetí reality

72 AUGUSTIN. *Křesťanská vzdělanost*. Vyd. 1. Praha : Vyšehrad, 2004. 230 s. ISBN 8070217405.

73 Vyplývá to z analýzy tohoto dokumentu: IFLA. *Funkční požadavky na bibliografické záznamy* [online]. 2001, [cit. 2011-04-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.webarchiv.cz/files/dokumenty/reference/frbr.pdf>>.

74 ARISTOTELÉS. *O vyjadřování : Organon II*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1959. 63 s.

První substance je skutečné svébytné (nenacházející se v jiném) jsoucno, například kůň. Druhá substance je pojem skutečného svébytného jsoucna, například pojem koně. První akcident je reálná vlastnost nacházející se na první substanci, například hnědá barva. Druhý akcident je pojem této reálné vlastnosti, například pojem hnědé barvy. Dokument *Funkční požadavky na bibliografické záznamy*⁷⁵ přirozeně kopíruje tuto strukturu. Rozděluje předměty na entity (substance) a atributy a vztahy (akcidenty). Rozeznává rovněž reálnou a intencionální existenci, když rozlišuje mezi dílem a jeho vyjádřením (abstraktní entity) a provedením díla a jednotkou (konkrétní reálné entity). Vidět to můžeme na následujícím schématu.

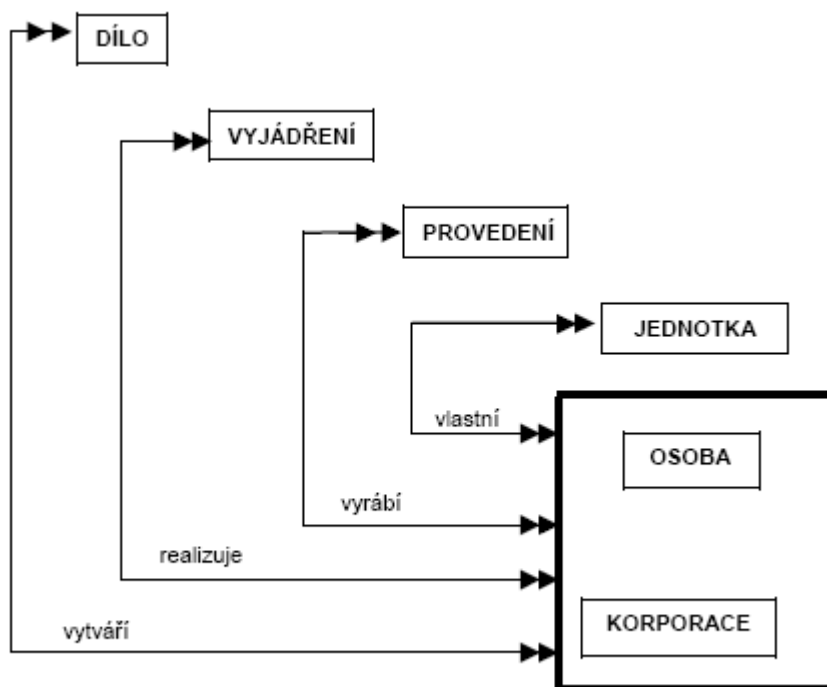

Obr. 7 Abstraktní a konkrétní úrovně díla⁷⁶

Protože se informační věda zabývá informacemi kódovanými prostřednictvím znaků, chápe dílo jako určitý znakový systém, který přirozeně označuje své autory, realizátory, výrobce a vlastníky (osoby, korporace).

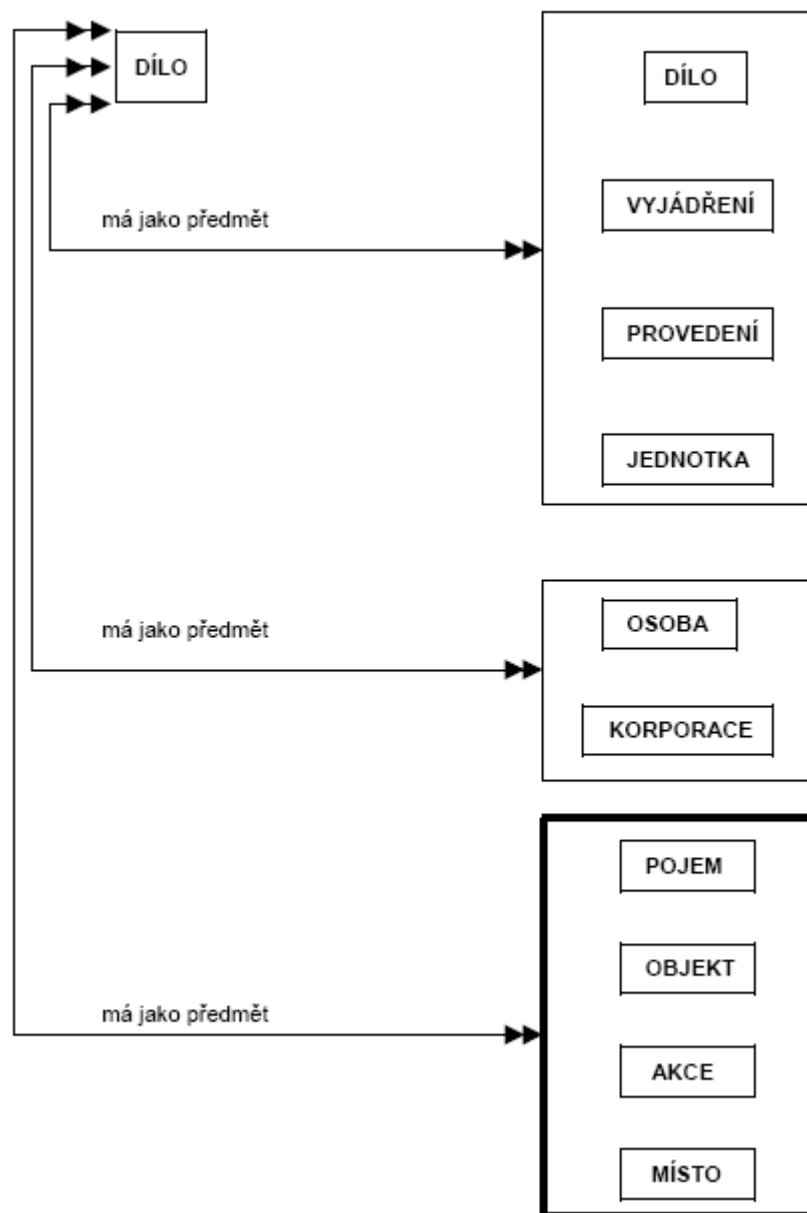
75 IFLA. *Funkční požadavky na bibliografické záznamy* [online]. 2001, [cit. 2011-04-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.webarchiv.cz/files/dokumenty/reference/frbr.pdf>>.

76 Převzato z: IFLA. *Funkční požadavky na bibliografické záznamy* [online]. 2001, [cit. 2011-04-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.webarchiv.cz/files/dokumenty/reference/frbr.pdf>>. s. 11.

Obr. 8. Vztah díla a jeho původců (vlastníků)⁷⁷

Na druhé straně dílo signifikuje pojmy (abstraktní entity) a denotuje osoby, korporace, objekty a časoprostorové souřadnice (konkrétní reálné entity).

⁷⁷ Převzato z: IFLA. *Funkční požadavky na bibliografické záznamy* [online]. 2001, [cit. 2011-04-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.webarchiv.cz/files/dokumenty/reference/frbr.pdf>>. s. 12.

Obr 9. Vztah díla a jeho předmětů⁷⁸

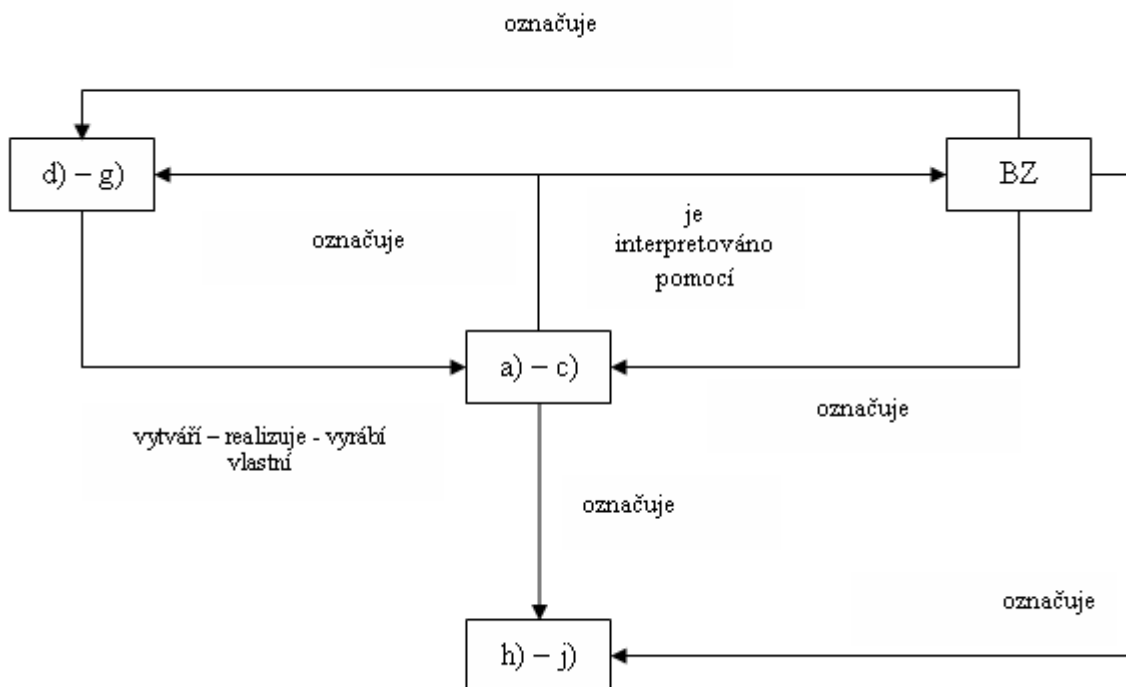
Takto chápané dílo (popřípadě jeho provedení) je smysluplnou formou, která je otevřena interpretaci a rekonstrukci prostřednictvím bibliografického záznam. Na základě našich dosavadních poznatků můžeme stanovit, že bibliografický záznam (BZ) je pravdivý a úplný, když na jeho základě dokážeme identifikovat (což znamená,

⁷⁸ Převzato z: IFLA. *Funkční požadavky na bibliografické záznamy* [online]. 2001, [cit. 2011-04-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.webarchiv.cz/files/dokumenty/reference/frbr.pdf>>. s. 13.

že dílo a bibliografický záznam, označuje stejnou množinu entit):

- a) provedení díla (v případě knihovních záznamů i jeho jednotku);
- b) vyjádření tohoto díla;
- c) dílo samotné;
- d) osoby a korporace, které vytvořily dílo;
- e) osoby a korporace, které realizovaly jeho vyjádření;
- f) osoby a korporace, které vyrobily jeho provedení;
- g) osoby a korporace, které vlastní jeho jednotky (v případě knihovních katalogů);
- h) díla (provedení, vyjádření, jednotky), o kterých dílo pojednává;
- i) osoby a korporace, o kterých dílo pojednává;
- j) pojmy, objekty, akce a místa, o kterých dílo pojednává.

Názorně to můžeme zobrazit pomocí následujícího schématu.

Obr. 10. Dílo a bibliografický záznam

Formalizovat to můžeme následujícím způsobem. Dílo (vyjádření, provedení, jednotka) **D** je smysluplná forma v jazyce **J(D)**, která označuje prostřednictvím množiny vět $\mathbf{JV(D)}$ množinu entit týkající se díla samotného **D(D)**, množinu entit (tvůrce, realizátory, zhotovovatele, vlastníky) **T(D)** a množinu entit **O(D)** (pojmy, objekty, akce, místa). Bibliografický záznam **BZ** je interpretace **D**, která v metajazyce **MJ** prostřednictvím množiny vět $\mathbf{MJV(BZ)}$ označuje množinu entit **D(BZ)**, **T(BZ)** a **O(BZ)**.

BZ je pravdivou interpretací D, tehdy a jen tehdy, když platí, že

$D(BZ) \subseteq D(D)$ a $T(BZ) \subseteq T(D)$ a $O(BZ) \subseteq O(D)$.

4.3.3 Hermeneutické kánony a katalogizace

Při vytváření bibliografického záznamu, tedy určité správné a pravdivé interpretace díla, je třeba zachovávat hermeneutické kánony. Zásada autonomie objektu katalogizátorovi říká, že se musí snažit v metajazyce katalogizačních pravidel vystihnout skutečný význam dokumentu, aniž by přidával, co dílo přímo neobsahuje či z něj nevyplývá. Tento kánon zmiňuje *Ustanovení mezinárodních principů katalogizace*, když říká, že „[p]opis a řízené formy jmen by měly být založeny na způsobu, jakým entity identifikují samy sebe.“⁷⁹ Katalogizátor tedy musí respektovat autonomii entit, které popisuje, a záznam přizpůsobit tomu, co samy o sobě vyjadřují.

Uplatnění zásady celkovosti vyžaduje již bibliografický popis, při kterém se vychází z různých pramenů popisu. Hlavním pramenem popisu je obvykle dokument samotný nebo některá jeho část. Když ovšem informace v hlavním prameni popisu chybí nebo je nedostatečná, přihlíží se k dalším pramenům popisu, kterými může být jiná část díla, nebo zdroj stojící mimo dílo. Již při bibliografickém popisu tedy musí katalogizátor přihlížet k celku většímu, než je dílo samotné. Markantní je to při volbě věcných selekčních údajů, kdy musí katalogizátor zařadit dílo do kontextu určité národní literatury, vědního oboru a podobně. Ve vědních oborech často dochází k posunu odborné terminologie, takže starší dílo může užívat termínů, které už nejsou aktuální. Na terminologii má také vliv kulturní prostředí, do jehož rámce je třeba dílo zařadit (viz sociální informatika v SSSR vs. informační věda v USA). Katalogizátor tedy musí přihlídnout ke kontextu, v němž dílo působí, má-li zvolit vhodný výraz selekčního jazyka. *Ustanovení mezinárodních principů katalogizace* zdůrazňuje vzájemnou konsistenci záznamů, což znamená, že je třeba brát v potaz širší souvislosti: „Popis a tvorba selekčních údajů by měly být standardizovány v nejvyšším možném rozsahu. Zajistí se tak větší konzistence, která zvyšuje možnost

79 IFLA. *Funkční požadavky na bibliografické záznamy* [online]. 2001, [cit. 2011-04-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.webarchiv.cz/files/dokumenty/reference/frbr.pdf>>.

sdílení autoritních a bibliografických záznamů.“⁸⁰

Zásada aktualizace porozumění říká, že rekonstrukce díla prostřednictvím katalogizačního záznamu se bude lišit na základě toho, jaký katalogizátor záznam vytvářel. Dobrý katalogizátor především musí mít elementární znalosti světových jazyků, ovládat jazyk pravidel katalogizace, mít přehled o jednotlivých vědních disciplínách a jejich pojmech atd. Na mnoha faktorech však závisí, jak velkou část obsahu díla se katalogizátorovi podaří rekonstruovat a zda půjde o část, která je opravdu podstatná. Elementární požadavky na stanovuje *Ustanovení mezinárodních principů katalogizace*, podle něhož „[m]ěly by se používat pouze prvky popisu a selekčních údajů, jež jsou potřebné k uspokojení požadavků uživatele a nezbytné pro jednoznačnou identifikaci entity. [...] Datové prvky by měly být bibliograficky významné.“⁸¹ Katalogizátor tedy musí mít přinejmenším takový rozhled, aby dokázal vystihnout to, co je pro katalogizovanou entitu podstatné.

Míra adekvátnosti porozumění popisovanému dokumentu je závislá na osobnosti katalogizátora. Katalogizátor, který nemá znalost daného oboru bude schopen vystihnout obsah díla jedním obecným termínem, zatímco katalogizátor, který se v dané problematice orientuje dokáže identifikovat mnohem větší množství prvků, které korespondují s obsahem díla. Nicméně protože se katalogizátor obrací na širokou skupinu uživatelů, měl by tomu být přizpůsoben i způsob, jakým tak činí (tato odpovědnost leží především na tvůrcích katalogizačních pravidel). *Ustanovení mezinárodních principů katalogizace* zdůrazňuje srozumitelnost katalogizačních záznamů běžnému uživateli: „Slovní zásoba, používaná při popisu a tvorbě selekčních údajů, by měla být v souladu se slovní zásobou většiny uživatelů.“⁸²

5 Závěr

V článku jsme se zabývali možnou aplikací rekonstruktivní hermeneutiky jako obecné metodologie informační vědy. Nejprve bylo třeba se zamyslet nad nutnými předpoklady jejího užití. Prvním předpokladem byla udržitelnost realistické pozice jako východiska pro informační vědu. Druhým předpokladem bylo, aby předmětem zájmu výzkumu byla jsoučna znakového charakteru, která jsou otevřená interpretaci.

Udržitelnost realistické pozice jsme prověřovali pomocí noetických úvah o hodnotě lidského poznání. Protože byla potvrzena schopnost lidského poznání realizovat pravdu, myslet objektivně a dosahovat jistoty, přistoupili jsme k formulaci základních realistických východisek pro informační vědu. K tomu účelu posloužila korespondenční teorie pravdy Alfreda Tarského interpretovaná ve smyslu identitní

80 IFLA. *Funkční požadavky na bibliografické záznamy* [online]. 2001, [cit. 2011-04-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.webarchiv.cz/files/dokumenty/reference/frbr.pdf>>.

81 Tamtéž.

82 Tamtéž.

teorie predikace a definice verisimilitude Karla Raymunda Poppera. První předpoklad pro užití rekonstruktivní hermeneutiky se ukázal jako platný. Bylo tedy možné přistoupit k stručnému představení cílů a metod rekonstruktivní hermeneutiky, které jsme propojili s korespondenční teorií pravdy a definicí verisimilitude, takže jsme získali definici pravdivé a pravděpodobné interpretace. Dále jsme se pokusili vyložit základní kánony rekonstruktivní hermeneutiky a doplnit je o určitá technická zpřesnění. Poté jsme ukázali, že předmětem informační vědy jsou jsoouca, která můžeme chápat jako smysluplné formy v pojetí rekonstruktivní hermeneutiky, a je tedy splněn druhý předpoklad pro využitelnost rekonstruktivní hermeneutiky. Na závěr jsme stručně ukázali, jak je rekonstruktivní hermeneutika využitelná v jedné z oblastí informační vědy – v modelování informačních objektů a katalogizaci. Možných využití rekonstruktivní hermeneutiky se nabízí více, ale pojednání o nich by bylo nad rámec tohoto článku.

Poděkování

Článek vznikl s přispěním projektu GA ČR č. 406/09/0374.

Použité zdroje

1. ARISTOTELÉS. *O vyjadřování : Organon II.* 1. vyd. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1959. 63 s.
2. AUGUSTIN. *Křesťanská vzdělanost.* Vyd. 1. Praha : Vyšehrad, 2004. 230 s. ISBN 8070217405.
3. BETTI, Emilio. Hermeneutika jako obecná metodika humanitních věd. In SOUSEDÍK, Stanislav. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky.* Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397.
4. BOCHEŇSKI, Józef Maria. *Stručný slovník filozofických pověr.* V českém jazyce vyd. 2. Praha : Aeterna, 1993. 137 s. ISBN 8090095054.
5. ČERNÝ, D. Korespondenční teorie pravdy. *Distance* [online], 2001/1, [cit. 2011-04-19]. Dostupné z WWW: <http://www.distance.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=6&idc=1&Itemid=38>.
6. DANTE Alighieri. *Epistola ku Francescovi Canu Grandovi della Scala* [online]. 2008-03-06. [cit. 2011-01-25]. Dostupné z WWW: <<http://bovepul.blog.cz/0803/epistola-ku-francescovi-canu-grandovi-della-scala-1-cast>>.
7. DESCARTES, René. *Rozprava o metodě.* 3. vyd. Praha : Svoboda, 1992. 67 s. ISBN 8020502165.
8. DROBÍKOVÁ, Barbora. Hermeneutika, informační etika a organizace

- informací. *Paideia : Philosophical E-journal of Charles University*. 2007, IV, 1-2 [online]. [cit. 2008-03-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.pedf.cuni.cz/paideia>>. ISSN 1214-8725.
9. FLORIDI, Luciano. Semantic conceptions of information [online]. *Stanford encyclopedia of philosophy* [online], 2005, [cit. 2010-11-30]. URL: <<http://plato.stanford.edu/entries/information-semantic/>>.
 10. FUCHS, Jiří. *Filosofie. 2, Kritický problém pravdy* Praha : Krystal OP, 1995. 172 s. ISBN 8085929066.
 11. GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda I : nárys filozofické hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triáda, 2010. 415 s. ISBN 9788087256046.
 12. HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas. 2., opr. vyd.* Praha : Oikoymenh, 2002. 487 s. ISBN 8072980483.
 13. HJØRLAND, Birger. Library and information science : practice, theory, and philosophical basis. *Information Processing & Management*. 2000, vol. 36, s. 501-531. ISSN 0306-4573.
 14. HOŘÍNKOVÁ KOUŘILOVÁ, Lenka. Hermeneutika : nové přístupy v teorii a praxi informační vědy. *Ikaros* [online]. 2008, roč. 12, č. 5 [cit. 21.01.2011]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/4713>>. ISSN 1212-5075.
 15. HROCH, Jaroslav - KONEČNÁ, Magdalena - HLOUCH, Lukáš. *Proměny hermeneutického myšlení*. Vyd. 1. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. 419 s. Filosofie 5. ISBN 978-80-7325-231-1.
 16. HROCH, Jaroslav. *Filozofická hermeneutika v dějinách a v současnosti. 2. vyd.* V Brně : Masarykova univerzita, 2003. 204 s. ISBN 8021032391.
 17. HROCH, Jaroslav. *Filozofická, strukturální a hlubinná hermeneutika. 1. vyd.* Brno : Marek Konečný, 2009. 138 s. ISBN 9788090386037.
 18. HUSSERL, Edmund. *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie : úvod do fenomenologické filozofie*. Vyd. 2. Praha : Academia, 1996. 568 s. ISBN 8020005617.
 19. IFLA. *Funkční požadavky na bibliografické záznamy* [online]. 2001, [cit. 2011-04-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.webarchiv.cz/files/dokumenty/reference/frbr.pdf>>.
 20. IFLA. *Ustanovení mezinárodních principů katalogizace* [online]. 2009, [cit. 2010-11-16]. Dostupné z WWW: <http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-cs.pdf>.

21. KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 2001. 567 s. ISBN 8072980351.
22. KUHN, Thomas. *Struktura vědeckých revolucí*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 1997. 206 s. ISBN 8086005542.
23. Národní knihovna v Praze. *KTD - Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. c2009. [cit. 2010-11-16]. Dostupné z WWW: <<http://aleph.nkp.cz>>.
24. NOVÁK, Lukáš. *Formální logika : aristotelsko-scholastická logika* [online]. 31. 1. 2005. [cit. 2011-01-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.skaut.org/vyuka/abstrakt.doc>>.
25. NOVOTNÝ, Jaroslav. Mezi bibliografickou informací a její reprezentací : informace v teorii bibliografického záznamu. *Knihovna* [online]. 2010, roč. 21, č. 1, s. 32-47 [cit. 2011-04-19]. Dostupný z WWW: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovna101/10132.htm>>. ISSN 1801-3252.
26. POKORNÝ, Petr - ČAPEK, Jakub. *Hermeneutika jako teorie porozumění : od základních otázek jazyka k výkladu bible*. Vyd. 1. Praha : Vyšehrad, 2006. 508 s. ISBN 8070217790.
27. POPPER, Karl R. *Logika vědeckého bádání*. 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 1997. 617 s. ISBN 8086005453.
28. RUSSELL, Bertrand. *Logika, jazyk a věda*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1967. 279 s.
29. SOUSEDÍK, Stanislav. *Identitní teorie predikace*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 2006. 167 s. ISBN 8072981927.
30. SOUSEDÍK, Stanislav; BETTI, Emilio. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 171 s. ISBN 9788073872397.
31. STODOLA, Jiří. Analýza pojmu informace a jeho klasifikace s užitím aristotelské filosofie. *ProInflow* [online]. 10.07.2010 [cit. 27.01.2011]. Dostupný z WWW: <<http://pro.inflow.cz/analyza-pojmu-informace-jeho-klasifikace-s-uzitim-aristotelske-filosofie>>. ISSN 1804-2406.
32. ŠTĚPÁNEK, Jan. Tarského definice pojmu pravdy a její kritika. *Pro-fil* [online]. 2010, Vol. 11, No. 1. [cit. 2011-01-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/profil/article/view/15>>.
33. TARSKI, Alfred. (1944) The Semantic Conception of Truth: and the Foundations of Semantics. *Philosophy and Phenomenological Research*, vol. 4, no. 3, s. 341-376. Dostupné z WWW: <http://www.jstor.org/stable/2102968>.

34. TARSKI, Alfred. (1956) The Concept of Truth in Formalized Languages. In *Logic, Semantics, Metamathematics*. Oxford; New York: Oxford University Press. s. 152–278.
35. TARSKI, Alfred. Sémantická koncepce pravdy a základy sémantiky. In Peregrin J. (ed.) *Logika 20. století : Mezi filosofií a matematikou : výbor textů k moderní logice*. Praha: Filosofia, 2006, s. 135–176.
36. TICHÝ, Pavel. *O čem mluvíme? : vybrané stati k logice a sémantice*. Vyd. 1. Praha : Filosofia, 1996. 161 s. ISBN 8070070870.
37. TOMÁŠ Akvinský. *Summa theologiae* [online]. c2009. [cit. 2011-25-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.corpusthomicum.org/sth1084.html>>.